

SĄŽININGUMO PRINCIPAS SUTARČIŲ TEISĖJE

Sandra Mulevičiūtė

Tel. +370 671 78 440, el. p. s.muleviciute@gmail.com

Mykolo Romerio universitetas

Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius

Tel. (8 5) 271 4625, el. p. roffice@mruni.eu

***Anotacija.** Straipsnyje yra analizuojamas sąžiningumo principo vaidmuo sutarčių teisėje. Pasitelkiant literatūros bei teisės aktų ir teismų praktikos analizę siekiama atskleisti šio principo turinį, aptarti jo konkretinimo ir taikymo metodikos tendencijas skirtingose šalyse, apžvelgti principo taikymo praktikoje reikšmingus ypatumus, pristatyti kylančias problemas. Dėmesys kreipiamas į tas užsienio valstybes, kuriose sąžiningumo principas pripažįstamas ir taikomas šimtmečius. Straipsnio pabaigoje daroma išvada, kad sąžiningumo principas nors ir skirtingai traktuojamas kontinentinės bei bendrosios teisės valstybėse, tačiau yra vienodai reikšmingas jų privatinės teisės raidai.*

***Reikšminiai žodžiai:** sąžiningumo principas, geros valios doktrina, sąžiningumas, civilinė teisė, sutartiniai santykiai*

ĮVADAS

Visa privatinė teisė iš esmės remiasi geros valios doktrina. Pastaroji kaip sąžiningumo principas oficialiai įtvirtinta ir Lietuvos civiliniame kodekse⁶³ daugiau nei dešimt metų. Per šį laikotarpį principo esmei atskleisti yra parašyti keli moksliniai straipsniai⁶⁴, kuriuose pabrėžiama sąžiningumo atskirtis kontrahentų bei trečiojo asmens atžvilgiu, analizuojama ir kritiškai vertinama su geros valios nuostatų taikymu susijusi Lietuvos teismų praktika. Tačiau sąžiningumo principo turinio nedetalizavimas kodekso nuostatose vis dar suponuoja klausimus, koks geros valios turinys, kada ir kaip turėtų būti remiamasi sąžiningumo principu, koks vaidmuo šiam principui priskirtinas. Atsakyti į šiuos klausimus – uždavinys – svarbus ne tik teoriniu, bet ir praktiniu požiūriu, nes principo taikymas sprendžiant ginčus, kylančius iš sutartinių santykių, yra susijęs su teisės saugomų vertybių apsauga. Todėl šio straipsnio tyrimo objektu pasirinktas būtent sąžiningumo principas, keliamas tikslas - išanalizuoti sąžiningumo principą sampratos, turinio ir taikymo ypatumų aspektu. Atsižvelgiant į tai, jog sąžiningumo principo įtvirtinimas civiliniame kodekse buvo viena iš naujovių Lietuvos privatinėje teisėje, jo turinys bei taikymo metodai vis dar yra diskusijų objektas, dėmesys kreipiamas į užsienio šalis, kuriose sąžiningumo principo raida trūko šimtmečius, taikant istorinį, lyginamąjį ir sisteminės analizės metodus nagrinėjamos tų valstybių teisės normos bei jų taikymo praktika.

⁶³ Pavyzdžiui, žiūrėti LR civilinio kodekso 1.5 str., 1.46 str., 1.50str., 1.67str., 1.80 str., 1.82str., 2.82str. 4d., 3.4 str. 2d., 3.96 tr., 4.26 str. , 4.68 str., 6.4 str., 6.37 str., 6.38 str., 6.45 str. 6.66 str., 6.67 str., 6.188 str.

⁶⁴ Pavyzdžiui, Balčikonis R. Sąžiningumo principas sutarčių teisėje. *Jurisprudencija*, 2003, T. 14 (33) ; Drazdauskas S. Sąžiningumo principas Lietuvos sutarčių teisėje. *Teisė*, 2007 (65)

1. SAŽININGUMO PRINCIPO KILMĖ IR ISTORIJA

Bendriausia prasme sąžiningumas suprantamas kaip moralinė kategorija, vertybinis matas, reiškiantis dorumą, atvirumą, etiką, lojalumą⁶⁵. Sąžiningumo principas taikytas jau senovės Romos teisėje. Šis principas, kaip teisinė kategorija, įvardijamas *bona fides* terminu. Pastarasis išvertus iš Lotynų kalbos reiškia „gera valia, geru pasitikėjimu, visai atvirai, be jokių kėslų“⁶⁶ ar dora intencija (net jeigu būtų sukeliama neigiamos pasekmės). Teisėje tai yra mentalinė ar moralinė dorumo būseną, įsitikinimas teiginio ar nuomonių visumos teisingumu ar klaidingumu arba elgesio tiesumu, dorumu (*rectitude*) ar ydingumu (*depravity*). Romėnų teisėje *bona fides* principas buvo pripažįstamas kaip vienas iš teisės pradmenų, kurio tikslios definicijos net nebuvo stengiamasi pateikti. Tokia praktika pateisinama tuo, kad romėnai sąžiningumą intuityviai laikė pagrindu, ant kurio buvo kuriama visa teisės sistema ir juo argumentavo konkrečių teisinių situacijų sprendimus⁶⁷. Tai iliustruoja sąžiningumo principo taikymas reglamentuojant stipuliacijas (žodines sutartis), kurios įtvirtindavo atsakovo prašymą padaryti išlygą dėl magistrato nurodytos formulės taikymo procese, t. y. galimybė patraukti atsakomybėn atsakovą, jei ieškovas nieko nesąžiningo nepadarė – *exceptio doli* - lot. kaltės (apgavystės) išimtis⁶⁸. Tokiu būdu *exceptio doli* virto instrumentu, leidžiančiu priimti ne formalų, bet iš tikrųjų teisingą sprendimą, kuomet atsakovo kaltė (*dolus*) nustatoma ne tik atsižvelgiant į pastarojo netinkamą elgesį, bet ir į galimus neteisingus ar nelygiaverčius ieškovo reikalavimo pateikimo padarinius. Vadinas, lotyniškas *bona fides* reikalavo, jog abi šalys būtų sąžiningos, jei siekia teisingo teismo sprendimo. Taip pat pabrėžtina, kad jau tada teisėjai vadovaudamiesi magistratų nurodyta formule, įgijo diskrecijos teisę vertinti visas reikšmingas bylos aplinkybes bei spręsti, kas konkrečiu atveju yra sąžininga.

Bėgant laikui sąžiningumo principas palaipsniui buvo absorbuojamas ir viduramžiais priskirtinas prie platesnio turinio kategorijos – *aequitas* (teisingumas). *Aequitas* standartas buvo esminis pirklių tarpusavio santykių reguliatorius. Todėl nepaneigtina, kad sąžiningumas tapo vienu iš pagrindinių *lex mercatoria* (tarptautinės paprotinės komercinės teisės) principų⁶⁹. Be to, atkreiptinas dėmesys, kad romėnų teisei būti dinamiskai, atsižvelgti į besikeičiančias gyvenimo sąlygas ir išspręsti naujas teises problemas taip, kad sprendimais būtų pasitikima kaip teisingais ir sąžiningais leido būtent bendrosios teisinės konstrukcijos. Dėl to romėnų teisė išliko tokia įtakinga šiuolaikinės teisės vystymuisi ir būtent sąžiningumo kategorija, kurią vienaip ar kitaip pripažįsta visos šių laikų kodifikacijos, leido kodifikuotai teisei plėtotis ir nepasenti⁷⁰. Dabar sąži-

⁶⁵ Garner, B. A., et al. *Black's Law Dictionary*. 8th ed. United States of America: Thomson West, 2004, p. 713

⁶⁶ Stasys Keinys (vyriausiasis redaktorius) et al. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst., 2000

⁶⁷ Jonaitis, M. *Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei*. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005, p. 30.

⁶⁸ Zimmerman R., Whittaker S. *Good Faith in European Contract Law*. Cambridge University Press, 2000. p. 25.

⁶⁹ *Ibid.*, p 17.

⁷⁰ *Ibid.* p. 63-92

ningumas yra vienas iš romėnų teisės institutų, perimtų šiua laikinės civilinės teisės ir „daugelis civilinių kodeksų remiasi bendra geros valios nuostata“⁷¹.

2. SAŽININGUMO PRINCIPAS KONTINENTINĖS TEISĖS ŠEIMOS VALSTYBĖSE

Teisės normų jungimas į vieningą teisės aktą, išdėstant jas pagal reguliuojamų santykių rūšis – kodifikavimas - pasitelkiant sistemiskumą, išsamumą ir vidinę pozityviosios teisės logiką užtikrina teisinį apibrėžtumą. Tokiu būdu kontinentinės teisės šeimos valstybėse „siekiama suformuluoti ir išdėstyti teises taisykles taip, kad pasitelkiant šių taisyklių sistemą būtų galima išspręsti bet koki teisinį klausimą, kad kiekvienoje situacijoje būtų žinoma, kaip turi būti elgiamasi. Tam reikalingos bendrosios taisyklės, kurios galėtų būti pritaikomos neapibrėžtam skaičiui panašių faktinių situacijų“⁷². Nors ir laikytume civilinės teisės kodeksus išsamia pozityviosios teisės sistema, tačiau atsižvelgdami į teisinių santykių dinamiškumą ir besikeičiančias gyvenimo sąlygas tam, kad teisinių problemų sprendimais būtų pasitikima kaip teisingais, neturėtų būti sakoma, kad teismai tik taiko teisę. Reali praktika rodo, kad net kodifikuotos teisės valstybėse teismai neišvengiamai kuria ir plėtoja teisę⁷³. Nepaneigtina, kad tokiais atvejais būtent sąžiningumo principas atlieka labai svarbų vaidmenį išsprendžiant teismo, kaip mechaniškai taikančio teisę, ir teismo, kaip kuriančio teisę priešpriešą. Problema ta, kad sąžiningumo principas nėra griežtas imperatyvas – tai „atvira norma“, kurios „turinys priklauso nuo jos taikymo aplinkybių“⁷⁴, – teigia olandų privatinės teisės atstovas M. W. Hesselink ir iškelia teoriją, pagal kurią sąžiningumo principas yra ne kas kitas kaip dingstis, pretekstas (nothing but a cover, a pretext) nuraminti teisėjus (jų nepasmerkti), kai šie atlieka teisėkūros funkciją⁷⁵. Šio principo kaip teisės normos „apimtis faktiškai yra tokia plati ir neapibrėžta, kad galima ją vadinti kartu ir tuščia (empty). <...> Suprantama, kad tokios normos įtvirtinimas teisės aktuose tampa absurdiškas: plačiai pripažintinas sąžiningumo traktavimas suponuoja, kad teismams nelieka jokių sąžiningumo principo taikymo ribų nagrinėjant sutarčių teisės reguliuojamus santykius“⁷⁶. Kita vertus, pagal toliau pateikiamą sąžiningumo principo istorinę ir lyginamąją analizę paaiškėja, kad būtent šio principo taikymas suponavo kodifikuotų teisės sistemų trūkumą šalinimą.

2.1. Vokietija

Geros valios standartas įtvirtintas Vokietijos civilinėje teisėje federacinės Respublikos civilinio kodekso antroje knygoje, reglamentuojančioje prievolių teisę 157 ir 242 straipsniuose. Juose nurodyta *Treu und Glauben* nuostata, kurios privaloma laikytis

⁷¹ Hesselink, M. W. *The New European Private Law*. The Hague, London, New York: Kluwer Law International, 2002. P. 193-223.

⁷² Kotz, Hein. *Taking Civil Codes Less Seriously*// *The Modern Law Review*. 1987 January, vol. 50. p. 3.

⁷³ Hesselink, M. W. *Supra* note. 8, p. 210-213.

⁷⁴ *Ibid.* P 193-223.

⁷⁵ Hesselink M. V., *Towards a European Civil Code*, Kluwer Law International, Third fully Revised and Expanded edition, 2004 p. 497.

⁷⁶ *Ibid.*, p. 486-498

aiškinant sutartis ir vykdant prievolės: 157 str. Nurodoma, kad „sutartis reikia aiškinti pagal sąžiningumo reikalavimus, atsižvelgiant į įprastą praktiką (Verträge sind so auszulegen, wie Treu und Glauben mit Rücksicht auf die Verkehrssitte es erfordern)⁷⁷, 242 str.- „Skolininkas pasižadėjimą privalo vykdyti taip, kaip atsižvelgiant į bendradarbiavimo papročius, reikalauja ištikimumas (Treu) ir pasitikėjimas (Glaube) (*Der Schuldner ist verpflichtet, die Leistung so zu bewirken, wie Treu und Glauben mit Rücksicht auf die Verkehrssitte es erfordern*)⁷⁸. Tokios teisės normų konstrukcijos įtvirtinimas kodifikuotame teisės akte suponavo tai, kad sąžiningumo samprata yra nulemta konkrečių aplinkybių ir tuometinės visuomenėje nusistovėjusios praktikos. Todėl teismai sprendami sudėtingas gyvenimiškas situacijas, kuriose būtų buvę negalima priimti tinkamų sprendimų, nepaisant civilinio kodekso trūkumų turėjo galimybę klausimus išspręsti adekvačiai.

Vis dėlto Vokietijoje istoriškai susiformavusi situacija lėmė tai, kad buvo pradama abejoti, ar turinio atžvilgiu neapibrėžtas Treu und Glauben principo vartojimas nekels pavojaus dėl galimai per didelės ar net neribojamos teismams suteiktos diskrecijos. Atsižvelgus į pastarąjį teiginį, suprantama, kodėl šį principą ir iš jo kylančias teisinės doktrinas buvo siekiama konkretizuoti, struktūrizuoti apibendrinant panašių kategorijų bylas (vok. Fallgruppen)⁷⁹. Vokietijos teisės doktrinoje konkretizavimas reiškia, kad teismas apibrėžia, ko reikalauja sąžiningumo principas esant konkrečioms bylos aplinkybėms. Tačiau tai nereiškia, kad teisėjas sprendžia tiesiog taip, kaip jam pačiam atrodo teisingusia. Jis turi būtinai taikyti sąžiningumo standartą ir nuspręsti kaip įmanoma objektyviau. Taigi vokiečių teisės specialistai privatinėje teisėje sukonstravo „teismų sprendimų racionalizavimo ir objektyvinimo metodus“⁸⁰. Šios metodikos pagalba geros valios konceptui suteikiamas specifinis, tam tikromis ribomis apibrėžtas turinys pareigų, draudimų, taisyklių atžvilgiu. Pavyzdžiui, civilinio kodekso 242 straipsnis vertinamas, pirma, kaip papildantis (*supplendi causa*) įvairias teisės normas: sutarties šalims priskiriamos antrinės, papildomos pareigos kooperuotis, atskleisti informaciją, dokumentuoti sutarties vykdymo eigą ir pan., greta tų, kurios numatytos sutarties tekste, antra, tas pats 242 straipsnis turinio esme reiškia draudimą piktnaudžiauti teise (*rechtsmißbrauch*) ar įgyvendinti teisę neleistinu būdu (*unzulässige Rechtsausübung*). Todėl manoma, kad po gausios teismų praktikos analizės atliktas bylų suskirstymas į kategorijas (vok. Fallgruppen), kuriose taikytinas Treu und Glauben principas, geros valios standartas tapo konkretizuotas – racionalus ir objektyvus (todėl taip pat ir iš anksto numanomas) - kiek tai įmanoma. Tokiu būdu teisės doktrina išvystė „vidinę sąžiningumo principo sistemą“ (angl. inner system), pripažintą šios normos turiniu⁸¹. Todėl teismui sprendžiant bylas yra išvengiama „subjektyvaus sprendimo“⁸².

Vokietijos teisės doktrina skiria subjektyvųjį sąžiningumą nuo objektyviojo. Pastebėtina, kad tai atskiros teisinės kategorijos, kurioms priskirtinos skirtingos prasmės ir vartojami skirtingi terminai: sąžiningumą subjektyviaja prasme žymi terminas „Gutter und Glaube“, objektyviaja – „Treu und Glaube“. Pastarasis sąžiningumo tipas

⁷⁷ Vokietijos Civilinis Kodeksas. Skaityta 2012-11-10 iš <http://www.iuscomp.org/gla/index.html>

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Hesselink M. W. Supra note 12, P. 474.

⁸⁰ Ibid. P. 200.

⁸¹ Hesselink M. W. Towards a European Civil Code, Kluwer Law International, Fourth Revised and Expanded Edition, 2011 p. 623

⁸² Ibid.

reikalauja asmens elgtis tokiu būdu, kuris būtų laikomas garbingu, lojaliu bei apgalvotu, paisančiu kitos šalies interesu, kitaip sakant, objektyvioji sąžiningumo kategorija turinio požiūriu yra tam tikras standartas, pagal kurį vertinamas šalies elgesys. Antroji teisinė kategorija – Guter Glaube (sąžiningumas subjektyviaja prasme) – sietina „su asmens žinojimu (ar nežinojimu) tam tikrų aplinkybių, nuo ko priklauso to asmens elgesio teisinis vertinimas (pavyzdžiui, jei daikto įgijėjas žino, kad perka daiktą iš asmens, neturinčio teisės jį perleisti, tuomet jo elgesys yra nesąžiningas subjektyviaja prasme ir nuosavybės teisė tokiam įgijėjui nebus pripažįstama)“⁸³. Apibendrintai pasakytina, kad Vokietijoje susiformavusi teisinė praktika suponavo, kad labiausiai sutarčių teisėje yra remiamasi būtent objektyviaja sąžiningumo principo samprata, pačiam principui yra suteikiama didelė reikšmė: teisės doktrinoje, remiantis teismų praktika, išplėtotą sąžiningumo principo taikymo metodika, numatyti konkretūs principo taikymo atvejai.

2.2. Prancūzija

Nagrinėjant Prancūzijos civilinę teisę pastebima, kad (kitaip nei Vokietijoje) nei teismų praktika, nei doktrina neišskiria objektyvaus ir subjektyvaus sąžiningumo principo aspektų⁸⁴. Prancūzijos civilinio kodekso 1134 straipsnio 3 dalis numato, kad „sutartys turi būti vykdomos sąžiningai“ (Les conventions doivent être exécutées de bonne foi)⁸⁵. Be to, 1135 straipsnyje yra papildomai įtvirtinta šalių pareiga prisiimti įsipareigojimus ne tik tiesiogiai įtvirtintus sutarties sąlygose, bet ir tuos, kuriuos pagal sutarties prigimtį, esmę, prievolės rūšį šalims suteikia papročiai, įstatymai ir pan. „(Les conventions obligent non seulement à ce qui y est exprimé, mais encore à toutes les suites que l'équité, l'usage ou la loi donnent à l'obligation d'après sa nature.)“⁸⁶. Tiesiogiai šalies kodifikuotame teisės akte įtvirtinta geros valios nuostata suponuoja prielaidą, jog sąžiningumo principas yra svarbus Prancūzijos teisei sistemai.

Nors pats sąžiningumo principas (pranc. *bonne foi*) Prancūzijos civiliniame kodekse yra įtvirtintas tiesiogiai tik keliuose straipsniuose ir tik vykdant sutartis, tačiau geros valios standartas vietos mokslininkų buvo išplėtotas jo veikimo sferos atžvilgiu. Teisės doktrinoje yra pateikiama „situacijų visuma, kur geros valios principas, gali būti taikomas: a) sutarties sudarymo metu šalys „privalo elgtis sąžiningai“ (in good faith), t. y. „sutarties laisvės principas yra ribojamas sąžiningumo (good faith) principo“; b) sutarties vykdymo metu sąžiningumo (good faith) principas taikomas „bent dviem prasmėmis: lojalumo (elgtis rūpestingai) ir kooperacijos (elgtis patikimai ir vykdant pareigą atskleisti informaciją)“⁸⁷.

Taip pat pažymėtina, kad, pirma, teismų praktikoje aiškinant sutarties sąlygas, pildant jų spragas, nustatant sutarties šalių įsipareigojimus sąžiningumo principu yra remiamasi retai, bet išplėtojant šalutinių pareigų, kylančių iš sąžiningumo principo,

⁸³ Zimmerman R., Whittaker S., Supra note 5, p. 18-32.

⁸⁴ Hesselink M. W. Supra note 12, P. 475

⁸⁵ *Code Civil des Français* (Prancūzijos civilinis kodeksas) Skaityta 2012-11-10 iš http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_textA.htm#Section%20I%20-%20General%20Prov

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Musy M.A. Good Faith Principle in Contract Law and the Precontractual duty to Disclose: Comparative Analysis of New Differences in Legal Cultures. December 2000. P.3. skaityta 2012-11-14 iš <http://www.bepress.com/gj/vol7/iss1/art3>

sistemą daugiausia yra koncentruojamasi į bendrą šalių valią (pranc. *commune intention des parties*), į valios autonomijos principą (pranc. *autonomie de la volonte*)⁸⁸. Tokia pozicija leidžia suvokti, kad Prancūzijoje sąžiningumo principui nėra skiriamas toks didelis dėmesys kaip Vokietijoje. Prancūzų teisininkai laiko sąžiningumo principą per daug neapibrėžtu, kad remiantis juo galima būtų išspręsti iš sutarties kylančią problemą⁸⁹. Antra, Prancūzijos teisininkai piktnaudžiavimo teise tiesiogiai nelaiko vienu iš sąžiningumo principo turinio elementų ir aiškina kaip neteisėtų veiksmų atvejį. Teisėjai vertina pasikeitusias aplinkybes, neaiškias sutarties nuostatas vadovaudamiesi protingumo ir teisingumo principais, o ne sąžiningumu⁹⁰. Vis dėlto atkreiptinas dėmesys į tai, kad piktnaudžiavimo teise doktrina leidžia koreguoti sutartį, pripažįstant negaliojančiomis nesąžiningas sutarties sąlygas (*clauses abusives*) ir iš esmės atlieka tą pačią funkciją, kurią kitų valstybių teisė laiko ištaisomąja sąžiningumo funkcija⁹¹.

3. SAŽININGUMO PRINCIPAS BENDROSIOS TEISĖS VALSTYBĖSE

3.1. Anglija

Bendrosios teisės sistemos, kuri remiasi teismų precedentais, valstybėse bendroji sąžiningumo principo kategorija nėra pripažįstama. Tokios sistemos šalyse reikalavimas elgtis sąžiningai (angl. *duty of good faith*) tradiciškai taikomas tik tada, kai vykdoma sutartis. Todėl teismų praktika bei teisės doktrina pareigos elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose nepripažįsta. Tokia pozicija įtvirtinta 1992 metų Didžiosios Britanijos Lordų Rūmų precedente *Walford v. Miles*, kuriame konstatuota: „pareiga derėtis sąžiningai yra neveiksminga praktikoje, kadangi ji visiškai neatitinka besiderančių šalių pozicijos. Šalys turi teisę bet kada nutraukti vykstančias derybas ir nesvarbu dėl kokios priežasties tai padarytų“⁹². Minėtos bylos argumentai aiškiai išreiškė nuostata, jog sąžiningumo principo doktrina yra netinkama Anglijos teisei. Vis dėlto verta atkreipti dėmesį, kad bylos tekste taip pat nėra tiesioginio tvirtinimo, kad sąžiningumo principo taikymas Anglijos teisėje būtų bet kokiomis aplinkybėmis negalimas. Papildant pastarąjį teiginį, paminėtina, kad Farnsworth, vienas žinomiausių Amerikos mokslininkų, sutarčių teisės specialistas, jau 1993 metais nurodė dvi priežastys, kodėl Anglijos teisėje laikui bėgant sąžiningumo principo įtaka turėtų būti juntama vis labiau. Pirma, geros valios doktrinos pripažinimas Jungtinėse Amerikos valstijose daro poveikį bendrosios teisės teisingumo vykdymo sistemai. Antra, daugelis šalių yra ratifikavusios Vienos Konvenciją dėl tarptautinio prekių pirkimo - pardavimo sutarčių. Šios konvencijos turinyje yra sąžiningumo principo nuostatos⁹³. Taip pat kontinentinės teisės doktrinoje yra nuomonių, jog XX amžiaus pabaigoje bendrosios teisės sistemos

⁸⁸ M. W. Hesselink supra note 12, P. 475.

⁸⁹ Burkert M. Der Einfluss von Treu und Glauben bei der Vertragsabwicklung, Münster, 1967, P. 193

⁹⁰ M. W. Hesselink Opt. Cit., P. 471.

⁹¹ Zimmerman R., Whittaker S., supra note 5, p. 32-39.

⁹² *Walford v. Miles*. 1992. 2 AC 128, 138. Skaityta 2012-12-10 iš <http://www.nadr.co.uk/articles/published/MediationLawReports/WALFORDvMILES1992.pdf>

⁹³ A. Farnsworth, The Concept of Good Faith in American Law, Centro di studi e ricerche di diritto comparato straniero, Saggi, conferenze e seminari 10, (Roma, 1993). Skaitytta 2012 -12-10 iš <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/farnsworth3.html>

šalyse sąžiningumo pareiga ikisutartiniuose santykiuose netiesiogiai pripažinta ir apie sąžiningumą iki sutarties sudarymo buvo pradėta kalbėti atsargiau ir ne taip kategoriškai⁹⁴. Todėl nepaneigtina, kad Anglija priartėja prie sąžiningumo pareigos taikymo ir ikisutartiniuose santykiuose: „Pastaruoju metu Anglijos teisėje yra pabrėžiamos „kai kurios ikisutartinės šalių pareigos“⁹⁵, „profesiniai - klientistiniai (specialūs santykiai arba geros valios santykiai) reikalauja geros valios pareigos ir visiško atvirumo (full disclosure)“⁹⁶. Be to, nepamirštama, kad Didžiąją Britaniją, kaip Europos Sąjungos (toliau – ES) nareį, įtaką daro ES teisės harmonizavimas, direktyvų įgyvendinimas. Kaip antai, vartotojų teisių apsaugą reglamentuojančiuose teisės aktuose buvo įtvirtinta pareiga atskleisti informaciją esant ikisutartiniams santykiams⁹⁷. Taip pat ES direktyvos dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse nuostatos buvo įgyvendintos kituose Didžiosios Britanijos nacionaliniuose teisės aktuose⁹⁸. Apibendrinant pasakytina, kad sąžiningumo doktrina tiesiogiai nėra pripažįstama Anglijos teisėje, tačiau jos įtaka yra akivaizdi karalystės teisės sistemai. Tiesa, šio principo turinys, reikšmė ir taikymo konstrukcijos dar gali būti teisės doktrinos atstovų nagrinėjimų objektas.

3.2. Jungtinės Amerikos valstijos

Aptariant JAV teisę įdomu pastebėti, kad nors Amerikos teisės sistema visiškai perėmė liberalią Anglijos sutarčių koncepciją, pripažįstančią *caveat emptor* (lot. tėsia saugo pirkėjas), rizikos teorijos doktriną⁹⁹, tačiau, skirtingai nei Anglija, kartu ir neneigė sąžiningumo principo idėjos bei pradėjo ja naudotis gana anksti. Tai liudija jau XIX a. amžiuje priimti teismų sprendimai, kuriuose nurodomas sąžiningumo principas. Pavyzdžiui, byloje *Armstrong vs. Agricultural Ins. Co* išaiškinta, kad draudikams keliami sąžiningumo pareiga, kai jie prašo įrodyti patirtus nuostolius¹⁰⁰. Vis dėlto negalima teigti, kad JAV sąžiningumo principą nurodydama byloje oficialiai jį pripažino. Esminis įvykis tokią padėtį pakeisti buvo 1967 m. priimtas Vieningas komercinis kodeksas (angl. *Uniform Commercial Code – UCC*), kuriame ne tik oficialiai įtvirtinta sąžiningumo pareiga, bet ir konkrečiai nurodytas jos turinys esant sutartiniams santykiams: pirma, kai šalis yra ne verslininkai (angl. *non merchants*), sąžiningumas reiškia faktinį atvirumą veiksmo ir atitinkamo sandorio atžvilgiu (angl. *Good faith means honesty in fact in the conduct or transaction concerned*), antra, kai subjektai – verslininkai, sąžiningumas reiškia faktinį atvirumą ir sąžiningos dalykinės praktikos protingumo standartus veiksmo ir atitinkamo sandorio atžvilgiu (angl. *Good faith means honesty in fact and observance*

⁹⁴ Atiyah, P. S. *The Rise and Fall of Freedom of Contract*. Oxford: Clarendon Press, 1979, P. 168.

⁹⁵ Arlauskas S. Šiuolaikinės teisės filosofija, Vilnius, 2011, P. 202

⁹⁶ Musy M.A. supra note 22, P. 7.

⁹⁷ 1973 m. Sąžiningos prekybos įstatymas (angl. *Fair Trading Act*), 1974 m. Vartotojų kreditavimo įstatymas (angl. *Consumer Credit Act*), 1978 m. Vartotojų saugos įstatymą (angl. *Consumer Safety Act*) ir kt. Cituota pagal: Mikelėnas, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996.

⁹⁸ The Unfair Terms in Consumer Contracts Regulations 1994 (Statutory Instruments number 3159 of 1994); Consumer Protection: the Unfair terms in Consumer Contracts Regulations 1999 (Statutory instruments, 22/07/1999, No 2083. SG(99)A/11410) . Skaitytą 2012–10–9 iš http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:71993L0013:EN:NOT#FIELD_UK.

⁹⁹ Michael Joachim Bonell *International restatement of contract law*. Irvington: Transnational Juris publications, 1994.P. 80.

¹⁰⁰ *Armstrong v Agricultural Ins. Co*, [1890] 29 N.E. 991 (N.Y.)

of reasonable standards of fair dealing in the conduct of the transaction concerned)¹⁰¹. Atsižvelgus į pateiktus pavyzdžius sakytina, kad amerikiečių teisininkų geros valios traktavimas yra palankus tuo, kad jų teisinėje sistemoje, skirtingai nuo Didžiosios Britanijos, apskritai neneigiamas sąžiningumo principas, bei kartu jam nėra suteikiama neapibrėžta veikimo sfera, o numatytos konkrečios ribos.

Atskleidžiant sąžiningumo principo turinį JAV teisėje yra reikšminga teisės profesorius R. S. Summers teorija, pagal kurią sąžiningumas (angl. good faith) aiškinamas pasitelkus jo priešpriešą – nesąžiningumą (angl. „bad faith“)¹⁰². Teorija pagrįsta Aristotelio aiškinimu, kad yra dalis žodžių, kurių tikslas išskirti kitus žodžius iš kitų, kai jie patys neturi konkretaus turinio. Pasak profesorius R. S. Summers, good faith kaip tik yra toks žodžių junginys, todėl norint atskleisti pastarojo reikšmę reikia pirmiausia nustatyti, kas yra bad faith¹⁰³. Pavyzdžiui, jeigu nuslėpti parduodamos prekės defektus yra nesąžininga, tai sąžiningumas reikalauja atskleisti kitai šaliai visus esminius faktus, darančius įtaką jos apsisprendimui sudaryti sutartį¹⁰⁴. Esant tokiai sąžiningumo principo turinio nustatymo metodikai pritartina, R. Balčikonio pozicijai, pagal kurią atkreipiamas dėmesys į sąžiningumo principo tikslus¹⁰⁵ ir daroma išvada, „kad good faith sampratą reikia nustatinėti analogijos būdu pratęsinėjant jau atrastų bad faith veikų sąrašą bei laikantis <...> good faith tikslų“¹⁰⁶.

Apibendrintai pasakytina, kad aptartose bendrosios teisės šalyse geros valios principo įtaka jų sutarčių teisei yra akivaizdi ir neginčytina. Remiantis vyraujančių teismo precedentų bei teisės aktų visumos analize teigiama, kad šiose šalyse sąžiningumo pareiga skiriasi nuo kontinentinės teisės sistemos valstybių jos taikymo apimtimi: tiek Anglijoje, tiek JAV labiausiai yra koncentruojamasi į sutartinių santykių stadiją. Kita vertus, teisės mokslų požiūriu žymiausi JAV mokslininkai pritaria principo ribų išplėtimui ir palaiko principo taikymo deryboms idėją. Taigi atsižvelgiant į teisės harmonizavimą Europos Sąjungos šalyse narėse bei į bendrą teisės globalizacijos procesą pastebima tendencija, kad sąžiningumo principo taikymo atskirti ikisutartiniuose ir sutartiniuose santykiuose tampa vis mažiau svarbi ir bendrosios teisės valstybėse.

4. SĄŽININGUMO PRINCIPŲ FUNKCIJOS IR REIŠMĖ

Aptarti pavyzdžiai skirtingų teisės šeimų valstybėse leidžia teigti, jog sąžiningumo principas yra svarbus, laikytinas sutarčių teisės pagrindu. Tam, kad būtų atskleista jo esmė, išskiriamos trys pagrindinės funkcijos: 1) konkretizavimo/interpretavimo; 2) papildymo; 3) korekcijos/ribojimo (draudimas piktnaudžiauti teise)¹⁰⁷. Įdomu tai, kad tokias funkcijas akcentavo jau Romos teisininkas Papinianus, priskirdamas jas preto-

¹⁰¹ Zimmerman R., Whittaker S., supra note 5, P. 123

¹⁰² Houh, E. M. S. *The Doctrine of Good Faith in Contract Law: A (Nearly) Empty Vessel? 2012-09-20* skaityta iš: <http://www.law.utah.edu>.

¹⁰³ Skaityta iš: <http://cisgw3.law.pace.edu/cisg/biblio/summers.html>

¹⁰⁴ Houh, E. M. S. Op. Cit.

¹⁰⁵ Pagal JAV išleisto Restatement of Contracts 2nd oficialų komentarą sąžiningumo principo tikslai :1) ištikimybės bendram sutarties tikslui užtikrinimas; 2) pagrįstų kontrahento lūkesčių garantavimas; 3) visuomenės padarumo, lygiateisiškumo ir protingumo reikalavimų (*decency, fairness, reaonableness*) atitiktis

¹⁰⁶ Balčikonis R. Sąžiningumo principas sutarčių teisėje. *Jurisprudencija*, 2003, T. 41 (33)

¹⁰⁷ Hesselink M. W. Supra note 18, P. 638-639.

riams (preator). Pastarieji kaip tik konkretizavo (adiuvare), pildė (supplere) ir koregavo (corrigere) ius civile normas ir tokio proceso rezultatas - naujos taisyklės, vadinamos ius honorarium¹⁰⁸. Kaip pastebi M. Hesselink, šiuolaikinėje teisėje būtent tą patį atlieka teismai remdamiesi sąžiningumo principu, tačiau paties principo turinio neatskleidžia. Vadinas, geros valios doktrina yra tarsi priedanga, leidžianti teismui jo kompetencijos ribose kurti, plėtoti teisę, pašalinti jos trūkumus, kai turi būti pasiektas teisingas sprendimas, o esamos teisės normos jo tiesiogiai nepateikia, nepažeidžiant valdžių padalijimo principo. Tokia sistema padeda teisei likti dinamiškai, neatsilikti ir prisitaikyti prie kintančių situacijų. Žinoma, bendrosios teisės valstybėse pagrindinis teisės šaltinis yra teismų precedentai, vadinas, teismai ir taip kuria bei plėtoja teisę - sąžiningumo principo doktrinos pripažinti tiesiog nėra poreikio. Priešingai yra kodifikuotos teisės valstybėse, čia sąžiningumo principas pabrėžiamas įtvirtinant jį kodeksuose. Tačiau jeigu sąžiningumo principo ir teismo funkcijos yra tapačios, tai suponuoja klausimą, ar verta sąžiningumą įtvirtinti teisės aktuose kaip norma¹⁰⁹. Atlikta istorinė ir lyginamoji analizė rodo, kad tokia problema jau buvo sprendžiama klasikinės kodifikacijos šalyse (Vokietijoje, Prancūzijoje) sukonkretinant sąžiningumo principo turinį ir numatant jo taikymo atvejus. Pastarieji veiksmai atliekami remiantis teismų praktika. Todėl reikia suprasti, kad valstybėse, kuriose sąžiningumo sampratos atskleidimas numatytas teismams, pavyzdžiui Lietuvoje, teisėjai, remdamiesi sąžiningumu ir atlikdami minėtas funkcijas, kuria naujas taisykles. Todėl priimamas sprendimas turi būti išsamiai ir aiškiai motyvuotas, kodėl konkrečiu atveju faktinę situaciją reikia spręsti būtent taip ir kodėl atitinkamas sprendimas turėtų būti laikomas sąžiningu ir teisingu.

5. IŠVADOS

1. Sąžiningumo principas, kurio ištakos sietinos su romėnų teise, yra privatinės teisės fundamentas. Nepaisant to, kad geros valios doktrina oficialiai pripažįstama ne visose teisės šeimose, šios doktrinos įtaka sutarčių teisei visose šalyse yra akivaizdi ir neginčytina.
2. Sąžiningumo principas atlieka svarbesnį vaidmenį kontinentinės teisės šeimos valstybėse: jose kodekso normų nuostatos ne tik tiesiogiai įtvirtina šį principą, bet juo iš esmės yra paremti visi civilinės teisės institutai, sąžiningumo pareiga pripažįstama visose sutartinių santykių stadijose, o bendrosios teisės valstybėse – tik sutarties vykdymo stadijoje.
3. Sąžiningumo doktrina, kaip neapibrėžta teisinė-filosofinė kategorija, pasižymi teigiamais bei neigiamais aspektais. Viena vertus, sąžiningumo principas yra tas teisinis mechanizmas, kuris leidžia teisei išlikti dinamiška, neatsilikti nuo gyvenimo realijų. Kita vertus, tokios (vertinamosios) normos oficialus įtvirtinimas kodifikuotose teisės aktuose suponuoja, jog teismai gali naudotis neapibrėžta diskrecijos teise. Manoma, kad tokiu būdu yra pažeidžiamas demokratinės valstybės pamatas - valdžių padalijimo principas.
4. Valstybėse, kuriose sąžiningumo sampratos atskleidimas numatytas teismams, sprendžiant iš sutartinių santykių kilusį ginčą, remtis sąžiningumo principu reikia tik tada, kai situacijos nereguliuoja civilio kodekso normos (kurios, kaip minėta, yra paremtos geros valios standartu). Toks reikalavimas grindžiamas tuo,

¹⁰⁸ Ibid. P. 626–627.

¹⁰⁹ Ibid. P. 639.

kad sąžiningumo principo taikymas suponuoja naujos taisyklės sukūrimą. Todėl būtini aiškūs teismo motyvai, pagrindimas ir išaiškinimas, kodėl būtent toks faktinės situacijos sprendimas yra laikytinas sąžiningu ir teisingu tokiu atveju.

LITERATŪRA

1. 1973 m. Sąžiningos prekybos įstatymas (angl. *Fair Trading Act*), 1974 m. Vartotojų kreditavimo įstatymas (angl. *Consumer Credit Act*), 1978 m. Vartotojų saugos įstatymą (angl. *Consumer Safety Act*) ir kt. Cituota pagal: MIKELĖNAS, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996.
2. A. Farnsworth, *The Concept of Good Faith in American Law*, Centro di studi e ricerche di diritto comparato e straniero, Saggi, conferenza e seminari 10, (Roma, 1993). <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/farnsworth3.html>
3. Arlauskas S. Šiuolaikinės teisės filosofija, Vilnius, 2011
4. *Armstrong v Agricultural Ins. Co.*, [1890] 29 N.E. 991 (N.Y.)
5. Atiyah P. S. *The Rise and Fall of Freedom of Contract*. Oxford: Clarendon Press, 1979, p. 168.
6. Balčikonis R. Sąžiningumo principas sutarčių teisėje. *Jurisprudencija*, 2003, T. 41 (33)
7. Burkert M. *Der Einfluss von Treu und Glauben bei der Vertragsabwicklung*, Münster, 1967.
8. *Code Civil des Français* (Prancūzijos civilinis kodeksas)
9. Garner, B. A., et al. *Black's Law Dictionary*. 8th ed. United States of America: Thomson West, 2004.
10. Hesselink, Martin W. *The New European Private Law*. The Hague, London, New York: Kluwer Law International, 2002.
11. Houh, E. M. S. *The Doctrine of Good Faith in Contract Law: A (Nearly) Empty Vessel?* http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_textA.htm#Section%20I%20-%20General%20Prov
12. Jonaitis, M. *Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei*. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005.
13. Kotz, Hein. *Taking Civil Codes Less Seriously*// *The Modern Law Review*. 1987 January, vol. 50
14. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas / Valstybės Žinios, 2000, Nr. 74-2262; Valstybės Žinios, 2000, Nr. 77; Valstybės Žinios, 2000, Nr. 80; Valstybės Žinios, 2000, Nr. 82
15. Michael Joachim Bonell *International restatement of contract law*. Irvington: Transnational Juris publications, 1994.
16. Musy M.A. *Good Faith Principle in Contract Law and the Precontractual duty to Disclose: Comparative Analysis of New Differences in Legal Cultures*. December 2000 skaityta iš <http://www.bepress.com/gj/vol7/iss1/art3>
17. Stasys Keinys (vyriausiasis redaktorius) et al. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius : Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst., 2000
18. Summers R. S. *The General Duty of Good Faith -- Its Recognition and Conceptualization* <http://cisgw3.law.pace.edu/cisg/biblio/summers.html>
19. *The Unfair Terms in Consumer Contracts Regulations 1994* (Statutory Instruments number 3159 of 1994); *Consumer Protection: the Unfair terms in Con-*

- sumer Contracts Regulations 1999 (Statutory instruments, 22/07/1999, No 2083. SG(99)A/11410) http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=-CELEX:71993L0013:EN:NOT#FIELD_UK.
20. Vokietijos Civilinis Kodeksas. <http://www.iuscomp.org/gla/index.html>
21. *Walford v. Miles*. 1992. 2 AC 128, 138. <http://www.nadr.co.uk/articles/published/MediationLawReports/WALFORDvMILES1992.pdf>;
22. Zimmerman R., Whittaker S. *Good Faith in European Contract Law*. Cambridge University Press, 2000.

GOOD FAITH PRINCIPLE IN CONTRACT LAW

Sandra Mulevičiūtė

Mykolas Romeris university

Summary

This article analyzes the role of the principle of good faith in the law of contracts. The author provides analyze of literature, laws and courts decisions related to good faith principle. The comparative and historical analysis helps to reduce the concept of the principle as well as the tendency of its application and objectivity in different countries such as Germany, France, England and United States of America.

In addition, there are ways of good faith application and the problems concerned with it emphasized in this article. The main attention is payed to the countries that imply good faith theory in their law system hundreds of years. One of the most important things to be said about the topic under consideration is that the states where the private law is codified the good faith principle is like a tool allowing the courts to correct and develop the laws, new rules. Hence such situation requires the courts to justify clearly why in concrete case there is a need to resolve a factual situation differently than prescribed in existing law and emphasize the reasons why the chosen solution is the most appropriate. In the end of the article it is said that even though the good faith is treated differently in common and continental law systems, the influence of the principle is obvious in development of that countries private law.

Keywords: *good faith, contract law, civil law, private law*

TARPTAUTINIO TEISINIO PAPROČIO VEIKIMAS EUROPOS SĄJUNGOS ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGOS SRITYJE

Simas Grigonis

Tel. +370 605 74 120, el. p. sgrigonis@gmail.com

Mykolo Romerio universitetas

Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius

Tel. nr.: (8 5) 271 4625, el. p.: roffice@mruni.eu

Anotacija. *Straipsnyje analizuojama Europos Sąjungos žmogaus teisių apsaugos sistema. Pagrindinė straipsnyje keliama idėja, jog Europos Žmogaus Teisių Konvencijoje*